

INKLYUZIV TA'LIM TIZIMIDA BOLALARGA PSIXOLOGIK YONDASHUVNING AHAMIYATI

Do'smatova Maxfirat Odiljonovna
Angren shahar 8-maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim tizimida bolalarga psixologik yondashuvning ahamiyati, ularning ijtimoiy va emotsional moslashuvi hamda ta'lim jarayonidagi teng imkoniyatlarni ta'minlash masalalari yoritiladi. Shuningdek, psixologning o'rni, o'qituvchi va ota-onalar hamkorligining ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, psixologik yondashuv, moslashuv, maxsus ehtiyoj, o'quvchi, ijtimoiylashuv, qo'llab-quvvatlash, ta'lim.

KIRISH

Inklyuziv ta'lim tizimi barcha bolalarga, ularning individual xususiyatlari va ehtiyojlaridan qat'i nazar, teng ta'lim olish imkoniyatini yaratishga qaratilgan muhim pedagogik yondashuv hisoblanadi. Bunday tizimda psixologik yondashuvning ahamiyati juda katta, chunki har bir bola o'ziga xos ruhiy va emotsional ehtiyojlarga ega.

Inklyuziv ta'limda tahsil olayotgan bolalar orasida turli rivojlanish xususiyatlariga ega o'quvchilar bo'lishi mumkin. Ular uchun eng muhim omil — o'zini jamiyatda qabul qilingan va xavfsiz his qilishidir. Psixologik qo'llab-quvvatlash bu jarayonda asosiy rol o'ynaydi.

Psixologik yondashuvning birinchi vazifasi — bolaning emotsional holatini barqarorlashtirishdir. O'quvchi o'zini kamsitilgan yoki ajratilgan his qilmasligi kerak. Mehr, e'tibor va ijobiy munosabat uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Ikkinchi muhim jihat — ijtimoiy moslashuvni ta'minlashdir. Inklyuziv ta'limda bolalar tengdoshlari bilan muloqot qilishni, jamoada ishlashni va hamkorlik qilishni o'rganadi. Psixolog bu jarayonni to'g'ri tashkil etishga yordam beradi.

Shuningdek, individual yondashuv ham juda muhimdir. Har bir bolaning imkoniyati, qobiliyati va o'zlashtirish darajasi turlicha bo'lgani sababli psixolog va o'qituvchi shaxsga yo'naltirilgan ish olib borishi kerak.

Psixologik treninglar, o'yin terapiyasi va ijobiy rag'batlantirish usullari inklyuziv ta'limda samarali natija beradi. Bu usullar bolalarning o'zini erkin ifoda etishiga va stressni kamaytirishga yordam beradi.

Oila bilan hamkorlik ham muhim omil hisoblanadi. Ota-onalarga psixologik maslahatlar berish, bolani qo'llab-quvvatlash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish ta'lim samaradorligini oshiradi.

O‘qituvchi va psixolog hamkorligi inklyuziv ta’limning asosiy tayanchi hisoblanadi. Ular birgalikda bolalarning rivojlanishini kuzatadi va kerakli psixologik yordamni ko‘rsatadi.

Inklyuziv ta’lim, turli ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy, yoki jismoniy imkoniyatlarga ega bo‘lgan barcha o‘quvchilarga ta’lim jarayonida teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan. Inklyuziv ta’limda ta’lim metodlari va usullarining samaradorligi o‘quvchilarning o‘ziga xos ehtiyojlarini qondirish, o‘quvchilarning ta’limga bo‘lgan qiziqishini oshirish va ta’lim jarayonida muvaffaqiyatni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Mamlakatimizda imkoniyati cheklangan bolalar ta’lim-tarbiyasi va ularning ijtimoiy hayotga moslashuviga qulay sharoitlar yaratib berilmoqda. Ularni jamiyatga integratsiya qilish, avvalo, imkon qadar salomatligini tiklash maqsadida «Imkoniyati cheklangan bolalar uchun umumiy ta’lim loyihasi» asosida ish yuritib kelinmoqda. Bunda, asosan, inklyuziv ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish ko‘zda tutilmoqda. Natijada inklyuziv ta’limni tashkil etishning pedagogik- psixologik xususiyatlarini, o‘ziga xos imkoniyatlarini chuqurroq o‘rganish, u bilan bog‘liq muammolarni aniqlash, samaradorlik jihatlari asoslab berish dolzarb ilmiy muammoga aylanmoqda. Chunki inklyuziv ta’lim usuli barcha bolalarning ruhiy-jismoniy holatidan qat’iy nazar ta’lim jarayonida to‘laqonli ishtirok etishini ta’minlashga qulay imkoniyat yaratadi.

O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha qator qarorlar va normativ hujjatlar qabul qilingan. Bu qarorlar imkoniyati cheklangan bolalarning ta’lim olish huquqlarini ta’minlash, ularni umumta’lim maktablariga integratsiyalash va maxsus ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan.

1. “2030-yilgacha bo‘lgan Inklyuziv ta’lim dasturi”. Ushbu dastur Birlashgan Millatlar Tashkiloti va boshqa xalqaro tashkilotlar ko‘magida ishlab chiqilgan.

2030-yilgacha inklyuziv ta’lim sohasida keng ko‘lamli islohotlarni amalga oshirishni ko‘zda tutadi. Dastur imkoniyati cheklangan bolalarga to‘liq inklyuziv ta’lim olish uchun barcha zaruriy shart-sharoitlarni yaratishni maqsad qiladi.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 7-maydagi PQ-4312-son qarori

Bu qarorda “Maxsus ehtiyojli bolalarning ta’lim olish huquqlarini ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida” ko‘rsatmalar berilgan. Qarorda inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish, imkoniyati cheklangan bolalarga umumiy ta’lim olish imkoniyatlarini yaratish va maxsus xizmatlarni ko‘paytirish haqida so‘z boradi.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 22-iyuldagi PQ-5198-son qarori “Ta’lim sifatini oshirish va imkoniyati cheklangan bolalarni qo‘llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish” haqidagi ushbu qarorda inklyuziv ta’lim jarayonini qo‘llab-quvvatlash uchun maxsus dasturlar va rejalarga urg‘u berilgan. Qarorda maxsus

ehtiyojli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash uchun pedagog kadrlarni tayyorlash, ularga maxsus metodik yordam ko‘rsatish, psixologik xizmatlarni rivojlantirishga e‘tibor qaratilgan.

Inklyuziv ta‘limning asosiy tamoyillari va maqsadlari

Inklyuziv ta‘limning asosiy tamoyillari barcha o‘quvchilarga teng ta‘lim imkoniyatlarini yaratishga, ular orasidagi tafovutlarni minimallashtirishga qaratilgan. Bu tamoyillarni amalga oshirishda o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, ta‘lim jarayonini moslashtirish va o‘quvchilarni ta‘limga jalb etish asosiy maqsadlardir. Inklyuziv ta‘lim tizimi o‘zida bir qancha muhim tamoyillarni mujassam etadi. Bu tamoyillar, birinchi navbatda, barcha bolalarning teng ta‘lim olish huquqini tan olishga asoslanadi. Ta‘lim tizimida imkoniyati cheklangan bolalar, alohida ehtiyojlari bo‘lgan bolalar, shuningdek, boshqa barcha o‘quvchilar uchun bir xil imkoniyatlar yaratilishi kerak. Bu tizimda bola o‘z qobiliyatlari va ehtiyojlariga qarab maxsus metod va yondoshuvlar orqali ta‘lim olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Inklyuziv ta‘lim tizimining ikkinchi tamoyili - o‘quvchilarning ijtimoiy integratsiyasi. Bu tamoyil, o‘quvchilarni birgalikda o‘qish va o‘rganishga, jamiyatda teng va hurmatga loyiq fuqarolar sifatida o‘sib rivojlanishga o‘rgatishdan iborat. Bu orqali barcha bolalar, jumladan, imkoniyati cheklangan bolalar, jamiyatda o‘z o‘rnini topish va boshqalar bilan teng muomala qilishni o‘rganadilar. Uchinchidan, inklyuziv ta‘lim tizimi o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olishni nazarda tutadi. Bu tamoyilga ko‘ra, har bir bola o‘ziga mos ta‘lim muhitida va o‘z qobiliyatlariga mos ravishda ta‘lim olish imkoniga ega bo‘lishi kerak. Maxsus dasturlar va metodikalarning qo‘llanilishi, o‘quvchilarni individual ravishda o‘rgatish imkoniyatini yaratadi.

2. Inklyuziv ta‘limda quyidagi tamoyillar alohida e‘tiborga loyiqdir:

Tenglik va inson huquqlari: Har bir o‘quvchi teng imkoniyatlarga ega bo‘lishi kerak, shu jumladan, maxsus ehtiyojlari bo‘lganlar ham. Individual yondoshuv: O‘quvchilarning o‘ziga xos xususiyatlari va o‘rganish ehtiyojlariga mos ravishda ta‘limni tashkil etish. O‘quvchilarni faol jalb etish: Ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlash, ularning fikrlarini inobatga olish. Ishtirok etuvchi va kooperativ ta‘lim: O‘quvchilarning o‘zaro yordam berish, guruhlarda ishlash orqali ta‘lim olishlarini qo‘llab-quvvatlash. Inklyuziv ta‘limda qo‘llaniladigan asosiy metod va usullar.

Maxsus ehtiyojli o‘quvchilarning moslashishiga yordam beradi. Mavzu va topshiriqlarni tushunishda qo‘shimcha yordam ko‘rsatiladi. Samaradorlik tahlili. Inklyuziv ta‘limda yuqorida ko‘rsatilgan metodlarning samaradorligi o‘quvchilarning turli ehtiyojlariga qanchalik mos ekanligiga bog‘liq. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, texnologiyaga asoslangan metodlar va guruhli o‘qitish usullari imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning ta‘lim jarayoniga integratsiyasini yengillashtiradi. Shu bilan birga, murabbiylik va qo‘llab-quvvatlash usullari psixologik jihatdan yordam berish orqali

o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi. Differensial yondashuv esa inklyuziv ta‘lim samaradorligini oshirish uchun individual ehtiyojlarga mos ta‘limni ta‘minlash imkonini beradi. Turli metodlarni qo‘llash orqali ta‘lim jarayonida ishtirok etayotgan barcha o‘quvchilarning qiziqishi va ta‘lim olish jarayonidagi faoliyati oshadi.

Inklyuziv ta‘limda qo‘llaniladigan metodlarning samaradorligini baholashda turli ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalar yordamida olingan natijalar muhim o‘rin tutadi. Samaradorlikni o‘lchashda quyidagi mezonlar asosiy ahamiyatga ega: O‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatlari: Ta‘lim jarayonida qo‘llanilayotgan metodlarning o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasiga ta‘siri o‘rganiladi. O‘quvchilarning yuqori darajadagi bilimni o‘zlashtirishlari, testlar va baholash orqali aniqlanadi. Differensial o‘qitish va ko‘p usullilik metodlari o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini yaxshilashda samarali bo‘ladi. Ijtimoiy va emosional faollik:

Inklyuziv ta‘lim - bu ta‘limdagi tenglikni ta‘minlash, har bir o‘quvchining ehtiyojlarini inobatga olish va ularni muvaffaqiyatga erishish uchun kerakli sharoitlarni yaratish maqsadida amalga oshiriladigan ta‘lim tizimi. Inklyuziv ta‘limda qo‘llaniladigan metodlar va usullar o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ravishda ta‘limni tashkil etishda muhim rol o‘ynaydi. Samarali metodlarni qo‘llash o‘quvchilarning akademik, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi, shu bilan birga, ta‘lim jarayonini yanada samarali qiladi. Inklyuziv ta‘limda qo‘llaniladigan metod va usullar o‘quvchilarning turli ehtiyojlarini inobatga olish va ta‘limni moslashtirish orqali samarali natijalarga erishishda muhim rol o‘ynaydi. Differensial o‘qitish, ko‘p usullilik, guruhli ishlash va individual yondoshuvlar inklyuziv ta‘limni muvaffaqiyatli amalga oshirishda samarali vositalar hisoblanadi. Inklyuziv ta‘limning samaradorligi o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatlari, ijtimoiy ko‘nikmalari va motivatsiyalarining oshishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Ta‘limda tenglikni ta‘minlash va har bir o‘quvchining ehtiyojlarini qondirish inklyuziv ta‘limning asosiy maqsadi bo‘lib, pedagoglar ushbu maqsadga erishish uchun turli metodlarni qo‘llashda o‘zining malakali yondoshuvini namoyish etishlari lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta‘lim tizimida psixologik yondashuv bolalarning to‘liq rivojlanishi va jamiyatga moslashuvi uchun muhim ahamiyatga ega. To‘g‘ri tashkil etilgan psixologik yordam har bir bolaning o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishiga imkon yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Tomlinson, C. A. (2001). Mixed-Ability Sinflarda Ta‘limni Farqlash. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
2. Gardner, H. (1993). Aqlning Ramkalari: Ko‘p Intellektual Nazariyasi. New York: Basic Books.

3. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1999). Birgalikda va Yolg'iz O'rganish: Hamkorlik, Raqobat va Individual O'rganish. Boston: Allyn & Bacon.
4. Muhammadjon o'g'li, S. A. (2024). IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILARNI IJTIMOY HAYOTGA TAYYORLASH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA: Siddiqov Azamat Muhammadjon o'g'li. Лучшие интеллектуальные исследования, 22(5), 48-54.
5. Muhammadjon o'g'li, S. A. (2024). AQLI ZAIFLIKNING TURLARI, BELGILARI VA DIFFERENSIAL DIAGNOSTIKASI. PEDAGOGS, 52(1), 154-159.
7. qizi Mashhura, Z. B. (2024). TIFLOPEDAGOGIKA VA TIFLOPSIXOLOGIYANING UMUMIY MASALALARI. Results of National Scientific Research International Journal, 3(2), 170-177.
9. Qambaraliyeva, D. A. Q., & Siddiqov, A. M. O. G. L. (2024). Rivojlanishdan orqada qolgan bolalar nutqini o'stirish. Science and Education, 5(2), 525-531.
10. Otajonovna, M. M. (2023). BOLALAR SEREBRAL FALAJIDA OLIB BORILADIGAN LOGOPEDIK ISHLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. Uzbek Scholar Journal, 19, 9-12.
12. Jo'Rakabirova, M. X. Q., & Kamalova, A. O. Q. (2024). Amir Temur va Temuriylar davrida pedagogik fikrlar taraqqiyoti va ta'lim tarbiya masalalarining bugungi kun ijtimoiy faoliyatdagi ahamiyati. Science and Education, 5(3), 490-494.